

BRONZKORI KINCSEK NYOMÁBAN

68

V. Szabó Gábor könyve

A könyvismertetés tárgya (V. Szabó Gábor: *Bronzkori kincsek Magyarországon. Földbe rejtett fegyverek eszközök, ékszerek nyomában*. Archaeolingua Kiadó, Budapest 2019, 281 oldal) akár a *Határtalan Régészet* legutóbbi számának mintegy kiegészítésének is tekinthető, hiszen a múlt évi utolsó szám az illegális régészettel, a jogosulatlan fémkeresős kutatással, valamint a hazai és a nemzetközi műkincs-kereskedelemmel foglalkozott. A magyarországi késő bronzkori kincsleleteket (szaknyelven depókat) tárgyaló kötet minden bizonnyal nem született volna meg, ha a könyv szerzője nem tapasztalja mintegy másfél évtized óta, hogy ezen egyedülálló és európai kuriózumnak számító, a Kr. e. 14. és 10. század közti időszakból származó leletgyűttesek többségét az elmúlt években az egyre jobban szervezett és specializálódott illegális kincskeresők csapatai fosztogatják rendszeresen és módszeresen, akik a vadászok elszántságához és kitartásához hasonlóan látogatják országszerte az ismert, de védtelen lelőhelyeket, feltartóztathatatlanul rabolva ki azokat a bennük rejlő több évezredes féMLELETEKÉRT. Az így szakmaiatlanul és dokumentálatlanul megbolygatott leletgyűttesek örökre elveszítik eredeti régészeti összefüggéseiket, ezáltal csorbul tudományos értékük, a pusztítás pedig visszafordíthatatlan és felbecsülhetetlen kárt okoz nemcsak a régészeti emlékanyagban, de múltunk hiteles megismerésében is. Találónan hasonlítja ezeket a leletgyűtteseket a téma egyik legjobb hazai szakértőjének számító szerző olyan védett élőlényekhez, melyeket eredeti környezetükben lenne szükséges megőrizni, veszély esetén pedig megvédeni, s csak végső esetben biztonságos helyre, múzeumba szállítani, hogy ott megőrződjenek az utókornak.

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Régészettudományi Intézetén belül a szerző kezdeményezésére 2006-ban alakult, úgynevezett depómentő program keretében régészek és régészhallgatók, továbbá lelkes lokálpatrióták igyekeznek megelőzni a kincsvadászokat, kezdetben főleg Északkelet-Magyarországra koncentrálva. Egyelőre harmincnegyzet esetben sikerült a nyomukban járó illegális kincskeresőket megelőzniük és megmenteniük a több évezredes leletgyűteseket. A program 12 éves működése alatt eddig 52 lelőhelyet kutattak meg, 25 zárt, fémtárgyat tartalmazó leletgyűttest tártak fel, s ezen kívül további kb. 4000 szórvány késő bronzkori tárgyat találtak meg a fémkereső segítségével.

A könyv első felében az olvasó általános ismertetőt kap a kincsek kapcsán a korszakról, miközben olyan ma ismert, a napi hírekben is gyakran szereplő fogalmakkal

A martonyi késő bronzkori erődített településen feltárt 1. depó

69

A pázmándfalui késő bronzkori depólelet feltárása és dokumentálása

találkozunk, mint a globalizáció, a migráció, a társadalmi egyenlőtlenségek, a tömegtermelés vagy a véres háborúk. Az egyiptomi újbirodalom, azaz a dicsőséges Ramszesz fáraók idején a Kárpát-medencében élő népek körében olyan sajátos szokások, egyedi hiedelemrendszer alakult ki, melynek írásos források híján már csak azok tárgyi lenyomatával találkozhatunk a ma embere. Régészek generációi próbálják már hosszú ideje értelmezni a különféle összetételű, több-kevesebb bronztárgyat magukba foglaló „kincsek” elrejtésének okait, illetve ezekből visszafejteni a már az ismeretlenségbe vesző egykori társadalmi és politikai rendet, s a kor vallási szokásait. Ezek értelmezésére sokszor a mai természeti népek körében tett megfigyelések, a néprajzi párhuzamok vagy a kulturális antropológiai analógiák lehetnek segítségünkre. Ebbe az izgalmas nyomozásba von be minket a szerző, akinek ez a könyve eredetileg egy habilitációs munkája volt, de a sorozatnak megfelelően kifejezetten olvasmányos stílusban íródott. Így örömeiket lelik benne a korszak iránt érdeklődő laikusok éppúgy, mint a szakemberek, akik számára részletes jegyzetapparátus és irodalmi gyűjtés is rendelkezésre áll a kötet végén.

A szerző leírja a kutatócsoport által végzett munka módszereit, hogyan érdemes és szükséges az ilyen leletgyűteseket feltárni, illetve milyen metodika vezet sikerre egy-egy páratlan jelentőségű bronzdepó megtalálásában. Minden eseteleírást gazdag képanyag illusztrál, melyből nemcsak a régész kollégák, de a laikusok számára is egyértelmű a depómentők szakmai hozzáértése.

A depómentő program keretében kutatott lelőhelyek és megtalált kincsek közül 18-at tárgyal részletesen a kötet. Az első csokorban a kötet olyan tárgye gyűtéseket mutat be az olvasónak, melyek biztosan felajánlásoknak, áldozatoknak tarthatók: legyen szó a közösséget összetartó vallási szertartás során földbe rejtett tárgyokról, ünnepi lakomáról vagy a halottkultusz kellékeiről. A második csoport különféle elpusztult településeken talált „kincseket” tartalmaz. Ezek egy adott közösség által felgyűjtött javak voltak, s „tartalékként”, esetleg hatalmi szimbólumként szolgálták egy-egy család vagy személy vagyoni helyzetének és társadalmi rangjának alátámasztását. A következőkben a földrajzi szempontokra és territoriális viszonyokra helyeződik a hangsúly, a késő bronzkor jellegzetes lelőhelytípusairól, a magaslati erődökről hallunk és persze az azokban elrejtett bronz- és aranytárgyokról. Az utolsó két lelet pedig egy különleges táj különleges rituáléját mutatja be, és a ma is a ménéséről híres Szilvásvárad egyik szimbolikus lóáldozatával foglalkozik.

A megmentett kincsleletek mindegyikéről a könyv második felében találhat az olvasó egy egységes szerkezetű bemutatást. Minden egyes kincsről először valami személyes emléket olvashatunk, majd a kincs pontos, szakszerű leírása található. Ezek után a szerző részletesen bemutatja a depók elrejtésével kapcsolatos elképzeléseit egy sokszor fantáziadús történet keretei között, meghagyva azonban a lehetőséget arra is, hogy az olvasó maga is saját elképzelése szerint értelmezze azokat. Érvei alapján jelenleg úgy tűnik, hogy e tárgyak földbe, vízbe/mocsárba, ritkán barlangokba rejtése nem magyarázható egyetlen okkal. A leletegyüttesek összetétele, s tudatos megrogálása pedig sok esetben egyértelműsíti, hogy azok valamilyen ősi rituálék, szertartások emlékei lehetnek. A kötet külön erénye a kincsekről és a hasonló összetételű leletegyüttesekről készített látványos tárgy-

A Pázmándfalu határában talált 2. depó

Tervásatás a tállya-óvári depó környezetében

A tállya-óvári bronzkincs eredeti helyzetében

fotók mellett a számos magyarázó grafika, amik a kincsek elrejtésének körülményeit, a tárgyak eredeti helyzetét mutatják be. A rekonstrukciós rajzok és a laikusok számára is könnyen értelmezhető térképek a ma emberéhez is közelebb hozzák a tárgyalt korszakot.

Minden egyes kincslelet keletkezésének és elrejtésének saját története van, melynek megfejtéséhez csupán akkor juthatunk közelebb, ha pontosan ismerjük a kincsek eredeti lerakásának módját, pontos összetételét, előkerülésének helyét és a korabeli környezetet, valamint a tárgyakon megfigyelhető használati nyomokat. Mindezekhez a rohamos tempóban fejlődő természettudományos vizsgálatok is nagyon sok kiegészítő információt tudnak adni.

Számomra mind közül a legizgalmasabb történetnek a pázmándfalusi lelet históriája bizonyult. 2011-ben vadászok bukkantak rá friss szántásban egy igen előkelő harcos halotti áldozatára Pázmándfalva határában. Az elsőként megtalált, gondosan elásott tárgyegyüttesben szárnyas balták, tör, egy fülvédő lemezes díszes sisak és egy mellvért mellett ivókészlet darabjai: csésze és szűrőedény, valamint számos ruha-, lószerszám- és kocsidisz is előkerült. A tárgyakat szándékosan megrongálták, nagy részükön égés- és olvadásnyomok jelezték a máglyán való elégetés rituáléját. Az elhamvadt maradékot pedig gondosan összegyűjtötték, majd valamiféle zsákban a településtől távol, egy dombtetőn elásták. A második kincs az elsőől nem messze került elő: ugyanannak a páncélnak további töredékeit, egy meghajlított kardot, továbbá kést, tokos vésőt és számos lándzsát tartalmazott. Ezek

viszont akkurátus rendben, meghatározott helyzetben egymásra voltak halmozva egy kis gödörben, de egyikükön sem volt égésnyom. A páncél azonossága miatt biztosak lehetünk benne, hogy a két kincs egyetlen harcos személyes tárgyait, viseletének darabjait és fegyvereit tartalmazta. A korszakból több gazdag harcos sírját is ismerjük, bennük a fenti kincsekhez nagyon hasonló tárgyegyüttesek kerültek elő. E két együttes vagy a halotti szertartás keretében kerülhetett földbe, vagy pedig egy nem szabályos/szokványos módon eltemetett férfi emlékére utólag áshatták el őket, esetleg már egy elvontabb hőskultuszhoz kapcsolódóan kerülhettek földbe.

Az ilyen leletegyüttesekből kikövetkeztethető történetek azonban rekonstruálhatatlanná válnak, ha e leletek nem szakavatott kezek révén látnak napvilágot. A műkincs-kereskedelem világába kerülő leletek esetében a lelőhelyeik azonosítása később lehetetlenné válik, s legtöbbször elveszítik kísérőleleteiket is. Voltaképpen e folyamat ellen harcol(t) sikerrel a kötet szerzője is, akinek heroikus küzdelme nélkül minden bizonnyal a kötetben szereplő tizennyolc lelőhely arany- és bronzleletei örökre eltűntek volna a régészek és ezáltal a nagyközönség szemei elől.

Kora vaskori depólelet feltárása Parád-Várhegy lelőhelyen

A tálya-óvári bronzkincs rajzolása